

УДК 346.1

**ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ, ЩО ВИНИКАЮТЬ
ПІД ЧАС ВИНЕСЕННЯ РІШЕННЯ СУДОМ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ**

**VIOLATION OF THE PRINCIPLE OF LEGALITY, WHICH ARISE
WHEN A DECISION BY THE COURT OF APPEAL**

Овакімян М.А.,

*магістр кафедри правосуддя
юридичного факультету*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню проблем, що виникають під час винесення рішення судом касаційної інстанції. У статті розглядаються проблеми законності винесення рішення судом касаційної інстанції та його змісту. Наводиться аналіз із посиланням на чинне законодавство та шляхи вирішення проблем.

Ключові слова: рішення суду касаційної інстанції, повноваження суду касаційної інстанції, ухвала, зміст рішення суду касаційної інстанції, законність судового рішення.

Статья посвящена исследованию проблем, возникающих при вынесении решения судом кассационной инстанции. В статье рассматриваются проблемы законности вынесения решения судом кассационной инстанции и его содержания. Приводится анализ со ссылкой на действующее законодательство и пути решения проблем.

Ключевые слова: решение суда кассационной инстанции, полномочия суда кассационной инстанции, решение, содержание решения суда кассационной инстанции, законность судебного решения.

The article investigates the problems that arise when a court appeal decision. The paper addresses the problem of legality of the decision by the court of appeal and its contents. The analysis with reference to the applicable laws or solutions to problems.

Key words: decision of the court of cassation, authority of the court of appeal, decision, content of the decision of the court of appeal, legality of the judgment.

Мета статті. Будь-яке судове рішення, а саме законність цього рішення, повнота викладених обставин, наприклад, у мотивувальній частині, правильність складення та саме рішення мають важливе значення як для подальшого кримінального провадження та і для особи-заявника. Законодавець у Кримінальному процесуальному кодексі України закріпив низку статей у главі 32, що вирішують проблему правильності та законності винесення рішень судом касаційної інстанції, але деякі положення цієї глави потребують дослідження. Завданням даної статті слід вважати дослідження норм КПК України щодо процесуальної процедури та форми рішення суду касаційної інстанції, а також наведення пропозицій щодо врегулювання проблем, що постануть.

Стан дослідження. Вимога законності як до судового рішення, так і до інших питань у кримінальному провадженні досліджувалась такими вченими, як: Т. В. Альшевський, М. І. Бажанов, М. М. Гродзинський, Ю. М. Грошевий, О. Я. Дубінський, В. С. Зеленський, Л. М. Карнеєва, О. М. Костюченко, П. А. Лупінська, О. Р. Михайленко, Н. Г. Муратова, І. Д. Перлова, А. Л. Рівліна, М. С. Строгович та ін.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід зазначити, що законність будь-якого судового рішення – це найголовніша складова, дотримання якої дає можливість ефективно продовжувати кримінальне провадження або бути впевненим у правильності, об'єктивності, неупередженості того чи іншого рішення. Законність як засада кримінального провадження регламентується статтею 9 КПК України та зобов'язує уповноважених на те осіб неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, ратифікованих ВРУ, вимог інших актів законодавства. Також передбачається, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Але постає питання, як слід вчинити, якщо норма КПК неоднозначно регулює процедуру винесення рішення, у нашому випадку судом касаційної інстанції, або виникають суперечності між декількома статтями Кримінального процесуального кодексу, чи некоректно підібрані поняття, що характеризують те чи інше явище. У випадках, коли виникають подібні сумніви, дані норми потребують дослідження [1].

Найважливішою умовою, що гарантує здійснення справедливого правосуддя, є право на перегляд судового рішення вищестоящим судом. Реалізація цього права вимагає ретельного викладу судом першої інстанції підстав прийнятого рішення, а від суду, що його переглядає, – наведення доводів на користь рішення, прийнятого в результаті перевірки скарги.

Суд (суддя) повинен вирішити, чи допустимі ті докази, які представлені у справі, і виключити докази неприпустимі. Вирішення цього питання повинно ґрунтуватися на конституційній нормі про те, що порушення закону при отриманні доказів позбавляє їх законної сили. Визнання доказів неприпустимими і виключення їх зі справи повинні бути обґрунтованими.

Зовнішнім вираженням внутрішнього переконання суддів, обґрунтованості їх рішень є мотивування рішення. Вимога мотивувати найважливіші судові рішення зобов'язує суддів ще і ще раз продумати і пояснити хід і результат своїх міркувань, шлях подолання своїх сумнівів у достовірності того чи іншого доказу, доведеності будь-яких обставин у справі і т. д. Написання мотивованого рішення стає важливою умовою самоконтролю судді та слугує забезпеченню справедливості судового розгляду, невід'ємною частиною якого є і рішення з питань, які виносить суд як у ході, так і в результаті судового розгляду.

Обґрунтованість судового рішення визначається відповідністю його висновків встановленим у справі фактичним обставинам. Вона повинна знаходити своє зовнішнє вираження в мотивувальній частині рішення, в якій суд наводить свої судження, своє переконання з приводу доведеності (недоведеності) будь-яких обставин справи і у зв'язку з цим пояснює своє переконання в достовірності або недостовірності доказів, їх достатність для певного висновку у справі [2].

Стандарт формальної законності КПП передбачає ухвалення КПП належним суб'єктом кримінального провадження (в межах його процесуальної компетенції) у термін, передбачений у законі, з дотриманням умов та процедури його ухвалення; документальну об'єктивізацію КР у встановленій законом формі з додержанням нормативних вимог щодо структури та обов'язкових реквізитів КПП. [3].

П. А. Лупінська зазначила, що правильне оформлення вже прийнятого рішення не може розглядатися як технічний момент, як просте дотримання потрібних законом формальностей. Форма документа – рішення – одна з рис, властивих процесуальній формі судочинства в цілому. Тому точне дотримання передбаченої законом форми є неодмінною умовою законності судочинства й рішення [4, с. 154–155].

Виходячи із загальних положень винесення судом касаційної інстанції рішення у кримінальному провадженні, стаття 436 КПК зазначає, що за наслідками розгляду касаційної скарги суд касаційної інстанції має право: залишити судове рішення без зміни, а касаційну скаргу – без задоволення; скасувати судове рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції; скасувати судове рішення і закрити кримінальне провадження; змінити судове рішення. Оскільки, виходячи із цих чотирьох видів прав суду касаційної інстанції, по кожному із них суд повинен винести ухвалу, можна зазначити, що дана стаття КПК передбачає перелік ухвал суду касаційної інстанції. Постає питання, чому дана стаття містить види ухвал, а попередньо не зазначає, що суд касаційної інстанції як вид судових рішень виносить виключно ухвали, що передбачено статтею 441 КПК, аж через 4 статті глави. Також виникає питання, навіщо було виокремлювати статтю 441 КПК, якщо доцільніше було б дві частини цієї статті поставити перед частинами статті 436 КПК і таким чином об'єднати, задля того щоб спочатку містилась інформація про те, який вид судових рішень вино-

силь суд касаційної інстанції, а потім уже цей вид розділити на підвиди. Дана проблема не вважається такою з практичної точки зору, але порушує правило послідовного викладення матеріалу, юридичної техніки написання законодавства [1].

Стаття 437 КПК України, яка має назву «Недопустимість погіршення правового становища виправданого та засудженого», зазначає, що суд касаційної інстанції не має права застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання, але частина друга цієї статті вже надає можливість погіршення становища засудженого у тому випадку, якщо є на це підстави та якщо заяву подано прокурором, потерпілим чи його представником, а частина третя надає можливість скасування виправдувального вироку на підставі скарги прокурора, потерпілого чи його представника або виправданого з мотивів його виправдання. На основі викладеного постає питання, у чому ж виявляється недопустимість погіршення становища виправданого та засудженого, якщо дані статті передбачають право на погіршення. По суті дана стаття, з огляду на її зміст, зазначила, що виправдувальний вирок може бути скасований, а обвинувальний вирок – скасований не на користь засудженого лише за наявності аргументованих на те підстав, як це частково передбачає ч. 3 ст. 439 КПК України. А «недопустимість погіршення становища», можливо, слід розуміти як недопустимість порушення прав засудженого чи виправданого, що передбачається кримінальним процесуальним законодавством, Конституцією України та міжнародними договорами. Але тоді постає питання в доцільності, потрібності та ефективності даної статті, адже передбачену назвою «недопустимість» вона не дотримала, а лише передбачила інші випадки, а щодо недопущення порушення прав засудженого чи виправданого лише дублювала через положення інших законодавчих актів, презумпції невинуватості і т.д. [1].

Стаття 442 КПК України, що визначає зміст ухвали суду касаційної інстанції, зазначає, що дане рішення складається зі вступної частини (із зазначенням дати і місяця її постановлення; найменування суду касаційної інстанції; прізвищ та ініціалів суддів і секретаря судового засідання; найменування кримінального провадження; даних обвинуваченого чи засудженого; закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється (обвинувачується особа); імен (найменувань) учасників судового провадження); мотивувальної частини (короткий зміст вимог касаційної скарги та оскаржених судових рішень, узагальнених доводів особи, яка подала касаційну скаргу; узагальненого викладу позицій інших учасників; встановлених судами першої та апеляційної інстанції обставин, мотивів, з яких виходив суд касаційної інстанції при постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався) та резолютивної частини вироку (висновку суду касаційної інстанції по суті вимог касаційної скарги, розподілу процесуальних витрат, строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження). На перший погляд, все вірно написано, і важко знайти частину

норми, яка б суперечила принципу законності чи порушувала б права особи, але виникає питання у визначенні поняття «узагальнення», що зазначене п. 2 ч. 1 ст. 442, нібито узагальнення доводів особи-заявника та позиції учасників [1].

Якщо фактично розтлумачити поняття «узагальнити», то можна говорити про скорочення обсягу тексту: що залишати, а що прибрати – на розсуд суду, і це не буде порушенням з боку суду, якщо певні обставини особи-заявника чи позиції інших учасників не будуть зазначені у мотивувальній частині ухвали суду касаційної інстанції. Але постає питання, чи не вплине відсутність певної позиції чи обставин негативно у випадку подальшого розгляду справи іншими вищими судовими інстанціями. Дуже спірне питання, і дійсно, відсутність певних обставин може вплинути на подальший розгляд справи іншими судовими інстанціями, тож через дане «узагальнення» залишається лише сподівались на те, що суд у мотивувальній частині ухвали не оміне якихось важливих обставин, наведених особою-заявником чи позицій інших учасників, адже вплинути останні особи на зміст таких узагальнень не можуть: це не передбачено процесуальними законодавством України [1].

Кримінальний процесуальний кодекс України у ч. 2 ст. 439 оперує таким поняттям, як «вказівки суду», та зазначає, що суд за наслідками розгляду справи в касаційному порядку має певні вказівки, що є обов'язковими для суду першої чи апеляційної інстанції при новому розгляді. Тобто виходячи з даного положення та знаючи, що лише в ухвалі суду касаційної інстанції може викласти такі «вказівки», звертаємося до ст. 442 КПК України, що визначає зміст ухвали суду касаційної інстанції. Виходячи зі статті 442 КПК України, резолютивна частина ухвали, де нібито ст. 439 у ч. 2 хотіла розмістити «вказівки», не передбачає такого виду повноваження касаційного суду, а зазначає у п. 3 ч. 1 ст. 442 КПК, що резолютивна частина ухвали суду касаційної інстанції містить «висновок суду касаційної інстанції по суті вимог касаційної скарги; розподіл процесуальних витрат; строк і порядок набрання ухвалою законної сили та її оскарження». Тобто виходить, що ст. 439 КПК передбачила обов'язок суду надати вказівки, якщо є така необхідність, а ст. 442 КПК не включила «вказівки» у перелік можливого змісту резолютивної частини ухвали суду касаційної інстанції [1].

Висновки. Виходячи із зазначених у даній статті недоліків законодавчої техніки чи недоліків регулювання провадження в суді касаційної інстанції, пропонується таке.

1. У статтю 436 КПК України включити як повноваження суду касаційної інстанції – повноваження з усіх процесуальних питань постановляти ухвали, як першу частину ст. 436, а частину другу статті – у тому вигляді, що зараз міститься у ч. 1 ст. 436 КПК. Таким чином стаття 436 бути мати правильний послідовний виклад інформації, а саме, який вид рішення ухвалює суд, а далі – види ухвал, або вірніше – предмет ухвали (іншими словами – види).

2. Перейменувати ст. 437 КПК України, оскільки назва «Недопустимість погіршення правового ста-

новища виправданого та засудженого» не відповідає змісту статті. Недопустимість не може мати винятки, виходячи зі змісту самого поняття, а ст. 437 передбачає такі винятки.

3. Включити до КПК України, у ст. 372, оскільки це стосується ухвал як суду касаційної інстанції, так і інших, що мається на увазі під «узагальненням», а саме, наприклад, п. 2 ч. 1 ст. 442 зазначає, що резолютивна частина ухвали суду касаційної інстанції містить: «узагальнені доводи особи, яка подала касаційну скаргу, узагальнений виклад позицій інших учасників судового провадження» – по суті, текст в

ухвалі скорочується, але яким чином – не прописано. Суд за власною ініціативою не може скорочувати відомості того, хто подає скаргу чи інших учасників, оскільки це не дасть можливості у повному обсязі дослідити обставини іншими вищими судовими інстанціями та порушить принципи справедливого суду, законності, безпосередності дослідження показань судом, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень.

4. Додати у ст. 412 КПК до змісту рішення «вказівки», які чомусь відсутні як структурний елемент резолютивної частини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.12 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Лупинская П. Судебные решения: содержание и форма. "Российская юстиция", – 1, ноябрь 2001 г.
3. Глинська Н. В. Стандарт Формальної законності кримінальних процесуальних рішень. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки./ Н. В. Глинська. – Х., 2014 – Випуск 4, том 2, с. 206 – 209.
4. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика/ П. А. Лупинская. – М.: ЮРИСТЪ, 2006. – 174 с.